کافکا لە نێوان نووسین و نووسەراندا!.. برایم فەرشی

I

فرانتس کافکای چل سالە، سوارەی ئیلخانی زادەی ٣٩ ساڵە، قادر دیلانی ٧١ ساڵە، گرێدراوی یەکترن و هەر سێ دوور لە زێد، دڵیان لە لێدان وەستا. کافکای زێد نەدیتووی جوو، سوارە و دیلانی زێد بەجێهێشتووی کورد، نوێخوازی ئەدەبیات (کافکا و سوارە) و موسیقا (دیلان) بوون. کافکا چل ساڵ و دیلان سی وحەوت ساڵ لە شاری پڕاگ ژیانیان تێپەڕی. هەر سێ بە مردنی ئاسایی نەچوون. نەخۆشی و بێوازی، ناکۆکی لە تەک باوک، ژیانی کافکای داگرتبوو. ئازارەکانی ژیانی لە بەرهەمەکانیدا ڕەنگی داوەتەوە، وەک سوارە کە لە منداڵییەوە لە گەڵ ئازاری نەخۆشی هەتا دواساتەکانی ژیان دەستەویەخە بوو.

سۆرین کیرکەگارد فەیلەسووفی ٤٢ ساڵەی دانمارکی سەدەی نۆزدە، کە قسەی نوێی هێنایە مەیدان، لە سوارە و کافکا دەچێت و هەر چوار ژیانیان دوور لە ژیانی ئاسایی بوو! کافکا ترسی توانەوە (ئاسمیلە بوونی) لێ نیشتبوو، بۆیە بۆ گەورەیی خۆی فێری زمانی عیبری کرد، ئەو دەیویست بگەڕێتەوە فەلستین. سوارە و کافکا لە سەردەمی پڕ لە ئازاری منداڵی خۆیان دوور نەکەوتنەوە. دیلان زۆرجار لە بیری دەچوو، کە تەمەنی لە شەست لای داوە. کاتێک زستانی ساڵی ١٩٨٨ لە زانستگای کۆڵن مۆسیقای منداڵانی بەگوێی بینەران دادا، هەرچی منداڵ لە هۆڵەکە بوون لە دەوری هاڵان. دیلان چاوەکانی دەدروشایە و ڕوخساری منداڵانی دەینواند.

ئەم ساتەوەختە هەستی نامۆیی و غەریبی دیلانی دەرخست، وەک وتەی کارەکتەری چیرۆک و ڕۆمانەکانی کافکا، وەک ئەو هەستەی سوارە :” دڵم پڕە لە دەرد و کوێ، دەڕۆم بڕۆم لە شارەکەت”. وەک هێمن، هەژار، قزڵجی، زیرەک، تۆماس مان، برێشت، ئارنت، وەک پشیلەکەی هێمان هەسێ سەرگەردان لە ناو کۆڵانی نامۆکان.

II

گرفتی کافکا لە گەڵ باوکی، وێنەیەکی بەرچاو لە ناو ئەو کۆمەڵگایانە دەردەخات، کە باوکسالار و داسەپێنەری ئاتۆریتێن. کافکا لە تەمەنی ٣٦ ساڵی چەند ساڵ پێش مردنی ساڵی ١٩١٩ نامەیەکی ١٠٣ لاپەڕە بۆ باوکی دەنووسێ و بۆی نانێرێ. باوکی دەبوو بڕیار لە

سەر هەموو شتێکی منداڵەکانی بدات، ئەوە بۆ درێژایی ژیان، کافکای ئازار دا و بوو بە هەوێنی نووسینەکانی و خوڵقاندنی کارەکتەرەکان. کافکای پراگی و جۆرج تابووری بوداپیستی جوو، هەرکیان باس لە ئاتۆریتە دەکەن کە ڕەنگە لە ناو جووی پەرەوازی جیهان، مێتۆدێک بۆ پاراستنی خۆیان و ناسنامەیان بووبێ، ئەم باسە لە لای زیگمۆند فرۆیدی جوو، لە ویەن و بیرمەند و هونەرمەندی جوو لە ئوورووپا بەرباس کەوتووە.

کافکا لەم نامە سەدوسە لاپەڕەیەدا، ئاتۆریتە و دیکتاتۆری نیشان دەدا کە هەموو لایەنەکانی هەست و دەروون و بیرکردنەوە دەگرێتە خۆی و ئەوە دەردەخات کە چۆن لە منداڵییەوە مرۆڤ لە خۆی و خۆبوون دوور دەخرێتەوە و دەکرێتە مرۆڤێکی دەستکرد. ئەم پرۆسەیە لە درێژایی ژیان ڕوو دەدات و ئاسایی دەبیندرێت و ئاسایی دەکرێت و کۆمەڵگایەکی تەواو تۆتالیتەر پێکدەهێنێ، بە چەشنێک ئاسایی و ڕۆژانە دەنوێنی . ژیانی ناو ئەم کۆمەڵگایانە گرێدەدرێ بە داب و نەریت، فەرهەنگ و ڕێوڕەسم و دین و بازنەیەکی پڕ لە ئاڵۆزی پێکدەهێنێ، کە دەربازبوون لێی هاسان نابێ.
کافکا لەم نامەیە و سەرجەم کارەکانیدا ئەم سیستەمە و کارەکتەرەکانی دەناسێنێ. هەر بۆیە دەبێتە سەرچاوەی بیر وهزر و تێگەیشتنی گەلێک لە فەیلەسووفانی وەک والتەر بنیامین، تێۆدۆر ئادۆرنۆ ، هانا ئارێنت، ئاڵبێرت کامۆ و کەسانیتر.

III

رودریگەر زانفرانسکی فیلسووفی هاوچەرخی ئاڵمان کە زیاتر لە شەست ساڵ گرێدراوی بەرهەمەکانی کافکا بووە و کتێبی لەبارەوە نووسیوە، دەبێژی: ،، نووسین بۆ کافکا گرنگتر لە ژیان و کاری ڕۆژانەی بوو.” کێشەی سەرەکی ئەو لەوەدا بوو، خۆی ئازاد نەبینیوە، جگە لەو کاتەی خەریکی نووسین بووە . نووسین ئازادی پێبەخشیوە.

ئەو کارمەند و شارەزا لە پیشەکەی خۆی بوو، بەڵام خۆی ئازاد نەبینیوە. سەرەڕای کار و نووسین، باوکی پێشنیاری سەرپەرشتی کردنی کارخانەیەکی تازە سازکراوی خۆی پێدەکات و کافکا دەگاتە ئەو ئاستەی بیر لە خۆکوشتن بکاتەوە. ئەو سەرەڕای ئەوین و ئەویندارى، نەیتوانی خێزان پێک بهێنێ. زانفرانسکی لە گفتوگۆ لە تەک گۆڤاری فەلسەفە دەبێژێ: ،، نووسین بۆ ئەو تاقیکردنەوەیەکی موتڵەق بوو، کاتێ دەکەوتە نووسین لە ماوەی چەند هەفتە کۆتایی بە کارەکەی دەهێنا،،.

زانفرانسکی لە زمانی کافکاوه ده‌گێڕێتەوە که ئەو له کاتی گفتوگۆ له گەڵ "ماکس برۆد"، دەبێ، گوتبێتی:، پاش تەواوبوون لە نووسین چەشنێک لە حاڵەتی«ئۆرگاسمووس» لەودا پێک دیت". زانفرانسکی گەرەکی نییە ئەمە وەک حاڵەتی سێکسکردن لێکبداتەوە. بەڵام ئەوە، جێی تێڕامان و بیرکردنەوەیە ، له بەر ئەوەی مر□ق تەنیا له کاتی سێکسکردن، کۆنسێنتراسیۆنی "موتڵەقی" هەیه. گەر مر□ق ل□ کاتی نووسین و خوڵقاندنی هونەر بە حاڵەتی «ئۆرگاسمووس» بگات، مانای ئەوەیە" خووردبوونەوە" گەیشتووە بەرزترین پله، حاڵەتێک کە تەنیا لە کاتی جووتبوونی نێر و مێ سەر دەگرێ و نۆیڕۆلۆگی ئەوەی سەلماندووه. ئەم تێگەیشتنەی کافکا لە نووسین، دەوری بیروهزر و هونەر وشە و کارتێکەریی لە سەر مر□ق د□ردەخات، گەر کافکا ئاسا بڕوانیننە نووسین و هونەر.

بۆ ئەوەی لەم حاڵەتەی کافکا تێبگەین، دەبێ ژیانی ئەو بناسین. نووسەر و هونەرمەند بەردەوام ڕووبەرووی ئەم پرسیارە بوونەتەوە، که چۆن ژیانی هاوبەش و پیشەی ڕۆژانەی دوور له نووسین و هونەر، لە یەک گرێ بدەن. کافکا ڕشتەی حقووقی خوێندبوو، کارمەندی ئیدارەی بیمە بوو. هەرچەند ئەو مافناسێکی لێهاتوو بوو، بەڵام کارەکەی تەنیا بەهانە بوو بۆ پارە پەیداکردن. هەتا نیوەڕۆ کاری دەکرد و خۆی دەگەیاندەوە ژوورەکەی و نووسین له گەڵ خۆی دەیبرد. گەلێک لە نووسەرانی بەناوبانگی جیهان، پیشەی ڕۆژانەیان فڕی بە سەر نووسینەوه نەبووه و ژیانی هاوبەشیان پڕ له کێشه ماوەتەوه و هێندێک پیشەی ڕۆژانە و ژیانی هاوبەشیان بۆ نووسین وەلا ناوە. کە ئەمە پرسیاری قووڵی لێدەکەوێتەوە.

کافکا ئەو کاتەی "نامە بۆ باوک،، دەنووسێ لە ڕستەیەکدا ئێژێ ،، ئەم نامەیە دەبا نووسرابا، بەڵام مەرج نییە بخوێندرێتەوە,,. ئەم وتەیە لایەنێکی گرنگی نووسەر و نووسین دەردەخات. نووسەر و هونەرمەند و بیرمەند له خۆ و بۆ خۆ دەنووسن و بەرهەم دەهێنن، که چەشنێک ڕووبەڕوو بوونەوە لە گەڵ خۆ، واتە نووسەر خۆیەتی. کەسێکی وەک موتزارت گوێی له دەروونی خۆی بوو، دوای مەرگی زانرا، چی هەبووه. خاڵە نادیار و نەگوتراوی نووسەر و هونەرمەند، له رێگای نووسین و بەرهەم، ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ ئاشکرا دەکرێ، که دەبێتە هۆی ناسینی لایەنە نەزانراوەکانی نووسەر بە خۆی، واته نووسەر لەم ڕیگایەوه زۆرتر خۆی دەناسێ.

نووسەری ئەم دێڕانه لە تەمەنی مێرمنداڵییەوە، دەبوو بەرەو نووسین و شانۆ و مۆسیقا بخزێ و ساڵانی دواتر لە دەرەوەی وڵات، بکەوێتە

گفتوگۆ لە تەک خۆی. ،، گفتوگۆی بارام و برایم،، بووە هۆی گێڕانی ژیانی برایم. ئەم گفتوگۆیە نە بڵاو کرایەوە، نە کەس جگە لە نووسەر خوێندوویەتەوە! وەک کافکا ئەڵێ، دەبا نووسرابا. موتزارت نیازی بە خوێقاندنی مۆسیقا بوو، جا چ بڵاوکرێتەوە یان بڵاونەکرێتەوە، زیرەک پاش هەتیوکەوتنەوە، نیازی بە چریکاندن بوو، قالۆمەڕەی منداڵ، دوای ڕاچڵەکین لە خەو، دەبوو لە شمشاڵ بتووێنێ، کافکا دەبوو بنووسێ، سوارە دەبوو بنووسێ، دیلان دەبوو بچریکێنێ، کیرکەگارد، نیچە، شۆپێنهاوەر، دەبوو پرسیار بکەن و بنووسن، ئەوان کە سەرسەری سەیری خۆیان و ژیان و گەردوونیان نەدەکرد.

کافکا ساڵی ١٩١٧ و ١٩١٨ لە نووسینەکانی شۆپێنهاوەر نزیک بووە، ئایینی مووسایی و عیسایی و باسگەلی مێتافیزیک، ژیان، مردن باسی کافکاش بوو. شوپێنهاوەر (١٧٨٨-١٨٦٠) لە باسی (Wille- ویست) مرۆڤ بەرەو بیرکردنەوە و گێڕانەوە بۆ لای (من)ی مرۆڤ دەکێشێ و پرسیار دەخوڵقێنێ. من کێم و چی من بەرەو بوون، بەرەو ژیان ڕادەکێشێ؟ ویست چ دەورێک لە ڕاکێشانی من بۆ ژیان و ئەو کارانەی من دەیکەم، دەگێڕێ.

کافکا کە بیری لە خۆکوشتن کردبووە، درێژە بە ژیان دەدا و زۆربەی وزەی خۆی بۆ نووسین تەرخان دەکا. ئەوە چ ویستێک بووە کە ئەوی لە حەڤدە ساڵانەوە هەتا کۆتایی ژیان بەرەو نووسین کێشا؟ لێرەوە شۆپێنهاوەر دەگاتە کافکا و کافکا دەگاتە شۆپێنهاوەر کە لە زۆر لایەنەوە نزیکیان لە گەڵ یەک هەیە. ئەگەر بۆ کافکا باوک دەبێتە بابەت و سوژە، بۆ شۆپێنهاوەر دایک دەوری کەسی خاوەن ئاتۆریتە دەگێڕێ و سەرئەنجام دوای مردنی باوکی لە دەستی ڕادەکات و هەرچەند پرۆفیسەری ئەو کاتی زانستگا بوو، لە بەرلینەوە بۆ فڕانکفۆرت دەگوازێتەوە و تا کۆتایی ژیان، دوور لە ژن و دایک دەمێنێ. ژیانی شۆپێنهاوەر گەلێک لایەنی دیکەی هەیە کە ناکرێ لێرە بە وردی باس بکرێ، بەڵام ئەویش وەک کافکا گرفتی لە تەک فەیلەسووفانی ناو بازنەی زانستگاکان هەبوو، کە چەشنێک ئاتۆریتەخواز بوون.

ئاتۆریتەخوازی هەر لە سەرەتای پەیدابوونی فەلسەفەوە هەبوو، فەیلەسووفانی وەک پلاتۆن تەنانەت دژی فێربوونی نووسین و خوێندن بۆ گشت کەس بوون و ئەوان باوەڕیان ئەوە بوو کە فەیلەسووف دەبێ ڕاستەوخۆ، وانە بە خوێندکارانی بڵێتەوە و خوێندکار دەبێ لە ژێر ئاتۆریتەی ئوستاد و وانەبێژدا بمێنێتەوە بۆ ئەوەی تێبگات. ئەمە کەسانی وەک شۆپێنهاوەری ئازار دەدا و دوای ماوەیەکی کورت وازی لە

پرۆفیسۆری زانستگای بەڕلین هێنا، هەرچەند هۆی وازهێنانی تەنیا ئەمە نەبوو.

IV

مارتین بووبەر Martin Buber(١٨٧٨-١٩٦٥) فەیلەسووفی ئوتریشی-ئیسرائیلی، به پێچەوانەی کافکا باوەڕی سەهیۆنیستی بەرانبەر به نەتەوەکەی پەیدا کردبوو. ئینتلئەکتوئێلی جوو لە ڕێگای بیر و هزر، فەلسەفە، ئەدەبیات، دین تێگەیشتنیان لە خۆیان و زێدیان پەیدا کرد و ئەوجا بەرەو دامەزراندنی دەسەڵاتی سیاسی و وەرگرتنەوەی زێدیان چوون. پێشڕەوانی جوو، ڕێنسانسیان لە ناو خۆیان له لایەنی ئایینی، نەتەوەیی، زمانی، ئیتنیکی پێکهێنا و لە قاوغی تێگەیشتن و ژیانی کۆنی خۆیان کە زۆرتر لە ئاوارەیی تێدەپەڕی، هاتنە دەر و ڕێگای ڕزگاری خۆیان خۆش کرد.

کافکا بە زمانی ئەدەبیات و لە ڕێگای ڕۆمان و بیرەوەری و نامەکانیەوە بە قووڵی ڕەخنەگرانه، چووه ناو سیستەمی تێگەیشتن و دەسەڵات له ناو بنەماڵەی جووەکان. ئەو لایەنەکانی ئەم ژیان و سیستەمی، تاوتێ کرد و چەشنێک لە ئازادی تاکی نەخشاند. ژیانی خۆی وێنا و نموونەیەکی بەرچاو لە چێکردنی کەسایەتی و ئازادبوون و لە هەمانکات وێنەی نووسەر و بیرمەندێکی ڕەخنەگر بوو، کە ڕەخنەکان لە ماڵ و هوندری خۆیەوە دەستی پێکرد. ئەو بیری لە هەموو لایەنەکانی ژیان دەکردەوە و هەر بۆیە ساڵی ١٩١٢ تەنانەت پەڕتووکێکی لە سەر زمانەکەی خۆی نووسی، کە فێریان نەکردبوو.

جووەکان تەنیا خەونیان بە گەڕانەوە بۆ فەلستین نەدەبینی، بەڵکو بیریان لێدەکردەوە. ساڵی ١٨٩٦ ئەو کاتەی کافکا دوازدە ساڵان بوو، تئۆدۆر هەرتسل Theodor Herzl (١٨٦٠- ١٩٠٤) کتێبێکی بە ناوی(حکومەتی جوو) بڵاو کردەوە و لەو کاتەوە ئیلیت و خەڵکی جوو دەیانزانی چیان دەوێ و ٥٢ ساڵ دواتر ئەو پلانەی ئەوان جێبەجێ کرا و حکومەتێک پێکهات کە لە هەموو بوارێکدا لە ناوچە و جیهان دەور دەگێڕێ.

تئۆدۆر هرتسل ، مارتین بووبەر و ئەوانیتر، لەو ڕێگایەوە بە دژی پرۆسەی توانەوەی جوو لە وڵاتان جوڵانەوە و سەرەتا سەدەی هەژدە و نۆزدە و بیست توانیان جووەکان لە هەموو ئورووپا و ڕۆژئاوا و باقی جیهان لێک نزیک بکەنەوە. جووەکان بە شێوەی جیاواز لە هەر وڵات و شار و گوند ڕێکخران و کۆڵۆنی خۆیان لە وڵاتان پێکهێنا و خۆیان پاراست و خۆیان لە تواندنەوە و ئاسیمیلاسیۆن ڕزگار کرد.

V

کافکا هەرچەند ڕستەی وای هەیە کە ئایینی لە گوێدا دەزرینگزینەوە،

بەڵام لە لایەکیتر نووسراوەکانی تەژی لە تێگەیشتنی نەئایینییە، هەر بۆیە ویستی گەڕانەوە بۆ فلەستین ،گەڕانەوە بۆ وڵاتی ئایینەکان نەبوو، گەڕانەوە بۆ زێد بوو. کاری ڕۆژانەی کافکا و نووسینی شەوانە، ئەوی هان دا بە ژیانێکی ساکار ڕازی بێت و بە نووسین و جێبەجێکردنی ئیدەکانییەوە، خۆی خەریک بکات. گەڕانەوە بۆ فلەستین بۆ ئەو خەون نەبوو، ویست بوو، هەرچەند مەرگ پێشی کەوت.

فریدریش نیچە Friedrich Nietzsche (١٨٤٤-١٩٠٠) بە گەیشتن بەوەی ،،خودا مردووە،، ئەوەی دەرخست کە ئینسان لە نەبوونی خودا، خۆی دەبینێتەوە. ئەو دەتوانێ بڕیار بدات و بوونی خۆی بچەسپێنێ. نزیکی کافکا لە نیچە و فەلسەفەی ئەو، کافکای لە خۆی نزیکتر کردەوە.

کافکا ڕەخنەکانی دەگاتە تەوڕات و ئینجیل و ئیبراهیم، کە بە باوکی ئایینەکانی ئیبراهیمی (مووسایی، عیسایی، محەممەدی) ناسراوە. قوربانیکردنی ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم بە ئەمری خودا، بۆ خودا بۆتە بابەتی فەیلەسووفان، لەوانە، فەیلەسووفی دانمارکی سۆرین کیرکەگارد. ئەو ئەم کارەی ئیبراهیم وەک ،، رزگارکەری باوەڕ،، سەیر دەکات و ئاماژەیە بەوەی که ئیبراهیم هێندە لە سەر باوەڕی خۆی سوور بووە، گەرەکی بووە، کوڕەکەی بکاتە قوربانی خوداکەی. ئەم تێگەیشتنە لە ناو باوەڕمەندانی عیسایی و مووسایی و ئیسلام چەسپاوە. کافکا بە پێچەوانە، قوربانی نەکردنی ئیسحاق بە دەستی ئیبراهیم لە نامەیەکی ساڵی ١٨٤٣ به ،،سەرپێچکردن لە ئەمری خودا، سەرپێچیکردن لە سەردانەواندن بۆ ملهوڕیی.،، به حیساب دەهێنێ. ئیبراهیم لە نێوان،، مەرگی کوڕەکەی بۆ خودا،، ژین و ژیانی کوڕەکەی هەڵدەبژێرێ. بۆچی دەبێ ئیبراهیم بۆ خودا ک□ د□پ□رەستێ، کوڕەکەی فیدا بکات؟ بۆچی دەبێ خودا بە مەرگی ئینسان کە دەگوترێ، خوڵقێندراوی خۆیەتی، ڕازی بکرێ؟ ئەم ڕازیکردنە بەم شێوەیە چ پەیامێکی ئینسانی و عەقڵی و مەنتقی و ئەخلاقی بۆ ئینسان پێیە؟

کافکا کە لە ئاتۆریتە و ملهوڕی و ملکەچی دەدوێ، لێرە وێنەیەکی تەواو لە ئاتۆریتە و ملهوڕی دەداتە دەست، کە هەرچەند مەیلی ئیبراهیم دەگەیێنێ، بەڵام ملکەچی ئیبراهیم ناگەیێنێ، ئەو ملکەچییەی هەموو ئایینەکان و هەموو دەسەڵات و ملهوڕەکان، لە ئینسانیان دەوێ. ئەم تێگەیشتنەی کافکا لە ئیبراهیم ئینسانییە. ئەو لە نێوان مەرگ و ژیان، لە نێوان ملکەچی و ئازادبوون، ژیان و ئازادبوون، هەڵدە ژێرێ. ئەمە سەرپێچکردنی ،،ئادەم و حەوا،،ی خەیاڵی و سەرپێچیکردنی،، شەیتان،،ی خەیاڵیش دەگرێتەوە!

بۆ کافکا ،،بوون،، و ،،دابوون،، لە جێدا و لەکات و زەماندا

سەرەکییە. هەموو شت لە بووندا مانا دەدا. گەر ،،بوون،، نەبێ چی دەمێنێتەوە؟ خوداش بە ،،بوون،،ی مرۆڤەوە، هاتۆتە ئاراوە. ئیبراهیمی (بوو و نەبوو) درێژەی ،،بوون،، مسۆگەر دەکات و کەسانی وەک کیرکەگارد کە ،،ڕزگارکردنی باوەڕ،، لەم چیرۆکەدا لایان لە ،،بوون،، گرنگتر بێ، لە ڕاستیدا تووشی خەتا دەبن، لە بەر ئەوەی باوەڕ بە بوونی "مرۆڤەوە" هەیە، نەک بە پێچەوانە.

کیرکەگارد لێرە لە تێگەیشتنی پلاتۆن و پلاتۆنیسم نزیک دەبێتەوە، کە پێیانوابوو، بوون لە ،،ئیدە،،وە دێت و لێرەوە دەگەن بە خودا کە ،،بوون،،ی مسۆگەر کردووە. کیرکەگارد، پاسکال و کەسانی دی ڕەوتی ئیکسیستنسیالیسمی عیسایی پێکدەهێنن، کە بوونی ئینسان بە بێ مانا دەزانن و مانای بوونی ئینسان لە بوونی خودادا، دەبینن، دەنا ژیان دەبێتە ،،پووچی،،. ئەم ڕەوتە لایەنی ئاتێیستیشی هەیە کە کەسانی وەک هایدیگەر، سارتر، سیمۆن دوبوار دەگرێتەوە. ئەمان تێگەیشتنیان ئەوەیە کە مر□ق د□بێ خۆی ،،مانا،، بە ژیانی ببخشێ. خۆی بەرپرسە لە مانا بەخشین بە خۆی و بە ژیان. کافکا لە گەڕاندا مایەوە، نە بەم بار و نە بەو باردا نەکەوت.

VI

بەکارهێنانی ناوی کەسانی ناودار بۆ مەبەستی سیاسی و ناسیاسی هەبووه و هەیه. کافکا لە ماوەی سەد ساڵی دوای مەرگی وای پێکراوە. کافکا کە بە زمانی ئاڵمانی دەینووسی، له پراگ لە دایک بوو، ژیا و مرد. کافکای جوو کە بە گەورەیی خۆی فێری زمانی دایک کرد و بە زمانی چک و عبری نەینووسی و وەک هاووڵاتی ئوتریشی-مەجاری دەزاندرا و هاووڵاتی ئاڵمانی و ئیسرائیلی پێنەبەخشرا و بەرهەمەکانی هەتا ساڵی ٢٠٠٧ نەکرانە زمانی چەکی و ڕەنگە تا ئێستا هەموو بەرهەمەکانی نەکرابێتنە عبری، ناوێکە کە هەموو لایەک بەکاری دەهێنن.

ئاڵمانی نووسینی کافکا بابەت بۆ باسی ئەم و ئەو بووە، کافکا ئاڵمانی نەبوو. هانا ئاڕینت کە ئەویش جوو و بە ڕەچەڵک ئاڵمانی نەبوو، دەبێژێ،، زمانی نووسینی کافکا بێگرد و ڕەوان و شیعرئاساترین زمانی ئاڵمانی سەدەیە،،. جۆرج شتاینەر دەنووسێ،، زمانێکی ڕوون و بێ گرێ وگۆڵی تاقانەیه،،. ئەم پرسیارە لەم پێوەندییەدا دێتە پێش کە ئایا کافکا ئاسیمیلە بووە؟

ئەو نەک لە ئاڵمان، لە ناو کۆڵۆنی جوو لە پڕاگ ژیا و بە ئاڵمانی قسەی دەکرد و دەینووسی، بە بێ ئەوەی وەک ئاڵمانی عیسایی بووبێت، بە بێ ئەوەی تێکەڵ ئاڵمان و ئاڵمانی و فەرهەنگ و داب و نەریتی

ئەوان بووبێت. ئەم بەسەرهاتە جوولەکەی وڵاتانی تری ڕۆژهەڵاتی ئورووپاش دەگرێتەوە. ئەوەی کافکا ئاسیمیلە بووە، پرسیار دەمێنێ، بەڵام ژیانی ئەو ئەوە دەردەخات کە مێشکی کافکا خەریکی ئەم پرسیارە بووە و هەر بۆیە خۆی فێری زمانی عیبری کردووە و ویستی گەڕانەوەی بۆ زێدی هەبووە. کافکا ئەو مەسەلەی لە ناو خۆیدا یەک لا نەکردەوە و بووە هەوێنی نووسینەکانی. سەرەڕای ئەمە، کام کافکا خۆی لە زمانی ئاڵمانیدا دیتەوە؟ تراژێدی ژیان ئەوەیە، کە بەشێ لە بنەماڵەی کافکا لە سەردەمی هیتلەر لە ئوردوگای ،، ئاوسشویتس،، لە لایەن ئاڵمانی زمانەکانەوە، لە ناو چوون.

کاتێک لە زمانی ڕەوان و بێ گرێ و گۆڵی کافکا دەگوترێ، مەبەست زمانێکی دوور لە ئیستعارە و سەمبول و مانای ئینتزاعی و نآڕوونە. مەبەست زمانێکە دوور لە پێچ وپەنا. زمانی کافکا خوێنەر بەرەو بیرکردنەوە و تێگەیشتن دەبات، نەک بەرەو خەیاڵ و خولانەوە لە ناو بازنەی تەسکبینی. زمانی ئاڵمانی کەرەسەێکی تر بوو، بۆ بە جیهانیبوونی بەرهەم و تێگەیشتنی کافکا. زمانی کافکا جیا لە جوانی ئەدەبی و شاعیرانە بوون، ڕێگای وەرگێڕاندن بۆ سەر زمانیتری خۆش کرد، لە بەر ئەوەی زمانی کافکا، زمانێکی ڕێئاڵ و سروشتی بوو.

برایم فەرشی

٣٠/٦/٢٠٢٤

• ئەم بابەتە دەبوو زووتر بڵاوکرێتەوە، هۆی بڵاونەکردنەوەی لە ئەستۆی نووسەر نییە!